

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

15.02.2023.

Nr. 1-12/2

Aizkraukles novada Sociālais dienests
soccenrs@aizkraukle.lv

Sproģu grupu dzīvokļi
ingrida.balcune@aizkraukle.lv

Informācijai: **Labklājības ministrija**
lm@lm.gov.lv

Ziņojums par vizīti uz Aizkraukles novada Sproģu grupu dzīvokļiem

Ziņojuma satura rādītājs

Ievads.....	2
Konvencijas 19. panta Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā būtība.....	2
Patstāvīgs dzīvesveids jeb neatkarīga dzīve.....	4
Būt iekļautam sabiedrībā.....	5
Konvencijas 5. panta Vienlīdzības un diskriminācijas aizliegums būtība	6
Aizkraukles novada Sproģu grupu dzīvokļi	9
1. Vispārīga informācija par pakalpojuma sniedzēju	10
1.1. Darbinieku skaits.....	10
2. Sociālais atbalsts iemītniekiem.....	11
2.1. Iemītniekam pieejamais atbalsts sociālo problēmu risināšanā.....	11
2.2. Sociālo pakalpojumu un individuālo sociālās rehabilitācijas plānu nodrošinājums atbilstoši iemītnieka vajadzībām	12
2.3. Pašvaldības sociālā dienesta sniegtais atbalsts	13
3. Medicīniskās palīdzības pieejamība, t.sk. ārstu un citu speciālistu pieejamība	14
4. Juridiskā palīdzība	15
5. Vides pieejamība	16

Ziņojumam ir viens pielikums, kas ir šī ziņojuma neatņemama sastāvdaļa un kas ir noformēts atsevišķā dokumentā: Ziņojuma pielikums Nr. 1 “Vides pieejamības audits”.

Atruna: Lai mazinātu mazaizsargātās grupas – cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem – stigmatizāciju sabiedrībā, kā arī veicinātu izpratni par mājokļa nodrošinājumu pakalpojuma – grupu māju (dzīvokļu) (turpmāk – Pakalpojums) sniedzēju darbinieku vidū, ziņojuma tekstā turpmāk tiks lietots termins iemītnieks attiecībā uz Pakalpojuma klientu.

Ievads

2010. gada 31. martā Latvijas Republikā stājās spēkā 2006. gada 13. decembra Apvienoto Nāciju organizācijas Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām¹ (turpmāk – Konvencija). Pieņemot un apstiprinot Konvenciju, 2010. gada 28. janvāra likumā Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām tika noteikts, ka Konvencijas 33. panta 2. punktā minēto pārraudzību par Konvencijas īstenošanu nodrošina Latvijas Republikas tiesībsargs.

Lai īstenotu minēto pārraudzību, tiesībsargs veic pētījumus un monitoringus (jeb pārbaudes vizītes) par personu ar invaliditāti tiesību īstenošanu praksē. Tostarp tiesībsargs seko valstī realizētā deinstitucionalizācijas (turpmāk – DI) procesa norisei. Šī procesa virsmērķis ir attīstīt sabiedrībā balstītus pakalpojumus, lai veicinātu vienas no vismazāk aizsargātajām sabiedrības grupām – cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem tiesību īstenošanu.

Aizvien vairāk cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem pārtrauc institucionālo aprūpi, lai ar atbilstošu atbalstu uzsāktu dzīvi sabiedrībā, jo pakalpojumu pieejamība pašvaldībās pēdējos gados ir pieaugusi. Norādāms, ka tiesībsargs ir saņēmis informāciju no nevalstisko organizāciju pārstāvju puses par iespējamām nepilnībām un neatbilstībām cilvēktiesību standartiem tieši jaunizveidoto Pakalpojuma nodrošināšanā.

Tiesībsargs jau iepriekš ir norādījis uz to, cik būtiski, lai pašvaldībām būtu izpratne par to nozīmi, motivācija un gatavība ne tikai izveidot Pakalpojuma infrastruktūru, bet gatavība šo Pakalpojumu nodrošināt atbilstoši to būtībai, nevis formāli. Tādēļ viena no Tiesībsarga biroja 2022. gada prioritātēm tika izvirzīta DI procesa norise Latvijā. Kā viena no šīs prioritātes mazajām aktivitātēm tika izvirzīta izvēles kārtībā apmeklēt dažas grupu mājas (dzīvokļus)² un paraudzīties kā tiek īstenots Konvencijas 19. pants Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā. Vienlaikus pievēršot arī uzmanību no Konvencijas 5. panta 3. punkta³ un Konvencijas 9. panta⁴ izrietošo saistību īstenošanai.

Konvencijas 19. panta “Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā” būtība

[1] Šajā ziņojuma nodaļā ir apkopoti sniegtie secinājumi, ieteikumi un rekomendācijas no: Apvienoto Nāciju organizācijas Personu ar invaliditāti tiesību komitejas (turpmāk – Komiteja) publicētā vispārējā komentāra Vispārējais komentārs Nr. 5 (2017) par neatkarīgu dzīvi un iekļaušanu sabiedrībā⁵, Apvienoto Nāciju organizācijas Augstā cilvēktiesību komisāra 2014. gada 12. decembra ziņojuma Thematic

¹ Konvencijas teksts pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1630>

² Grupu māja (dzīvoklis) ir māja vai atsevišķs dzīvoklis, kurā personai ar garīga rakstura traucējumiem nodrošina mājokli, individuālu atbalstu sociālo problēmu risināšanā un, ja nepieciešams, sociālo aprūpi. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 5. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

³ Konvencijas 5. panta 3. punkts: *Lai veicinātu vienlīdzību un likvidētu diskrimināciju, dalībvalstis veic visus atbilstošos pasākumus, lai nodrošinātu, ka tiek veikti saprātīgi pielāgojumi.*

⁴ Konvencijas 9. pants *Pieejamība.*

⁵ Pieejams: [https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.5%20\(2017\).doc](https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.5%20(2017).doc)

study on the right of persons with disabilities to live independently and be included in the community⁶ un Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisāra 2012. gada 13. marta ziņojuma The right of people with disabilities to live independently and be included in the community⁷. Turpmāk minētie vispārējie cilvēktiesību standarti ir arī tie, kuriem ir pievērsta uzmanība apmeklējot grupu mājas (dzīvokļus).

[2] Sabiedrībā balstītu pakalpojumu mērķis ir nodrošināt personu ar tādu atbalstu, kas tai nepieciešams, lai tiktu galā ar garīgās veselības problēmu radītajām sekām un nodrošinātu dzīves kvalitāti. Konvencijā ir noteikts, ka personām ar invaliditāti ir tādas pašas tiesības kā citiem cilvēkiem, un viņiem jābūt iespējai tās izmantot. Būt neatkarīgam un būt sabiedrības daļai ir svarīgas cilvēktiesības. Taču daudzas personas ar invaliditāti⁸ saskaras ar diskrimināciju, kas atņem šīs tiesības, izvēli un kontroli pār savu dzīvi.

[3] Dzīvošanas apstākļi būtu jāvērtē, ņemot vērā tādas jautājumus, kas saistīti ar personas izvēli:

- kas lemj, kad iemītnieks var iet un nākt, kādas personas drīkst ienākt iemītnieka dzīvesvietā;
- kas lemj par iemītnieka ikdienas aktivitāšu grafiku;
- kas lemj, kāda pārtika (ēdiens) tiks patērēta, kāda pārtika tiks pirkta un kas apmaksās izdevumus.

Iestādes, kas kontrolē šo izvēli, neatkarīgi no to lieluma un nosaukuma ir pretrunā Konvencijai un ir uzskatāmas par brīvības atņemšanu. Padziļinātas izpratnes trūkums par to, kas ir personu ar invaliditāti institucionalizācija, var novest pie tā, ka tiek veicinātas jaunākas iestāžu formas, ko slēpj virspusējas izmaiņas. Tādēļ Komiteja mudina valstis īstenot DI. Jo DI ir process, kas nodrošina pāreju uz dzīves apstākļiem personām ar invaliditāti, no institucionālām un citām segregācijas struktūrām uz sistēmu, kas nodrošina sociālo līdzdalību, kur pakalpojumus kopienā sniedz saskaņā ar individuālo gribu un vēlmēm.

[4] Konvencijas 19. panta mērķis ir novērst pamešanu, institucionalizāciju un segregāciju mājāsaimniecībās, veicinot labvēlīgu un iekļaujošu vidi visiem un atceļot tiesību normas, kas liedz personām ar invaliditāti izdarīt izvēli, piespiežot tās dzīvot iestādēs vai citā nošķirtā vidē.

No Konvencijas 19. panta kopsaistē ar Konvencijas 12. pantu un 14. pantu izriet piespiedu institucionalizācijas un brīvības atņemšanas aizliegums, pamatojoties uz traucējumu esamību. Lai gan institucionalizācija dažādās situācijās var atšķirties, to definē atsevišķi kopīgi elementi:

⁶ Pieejams angļu valodā: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/241/66/PDF/G1424166.pdf?OpenElement>

⁷ Pieejams angļu valodā: <https://rm.coe.int/16806da8a9>

⁸ Konvencijas 1. pantā ir atrunāts: Pie personām ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem.

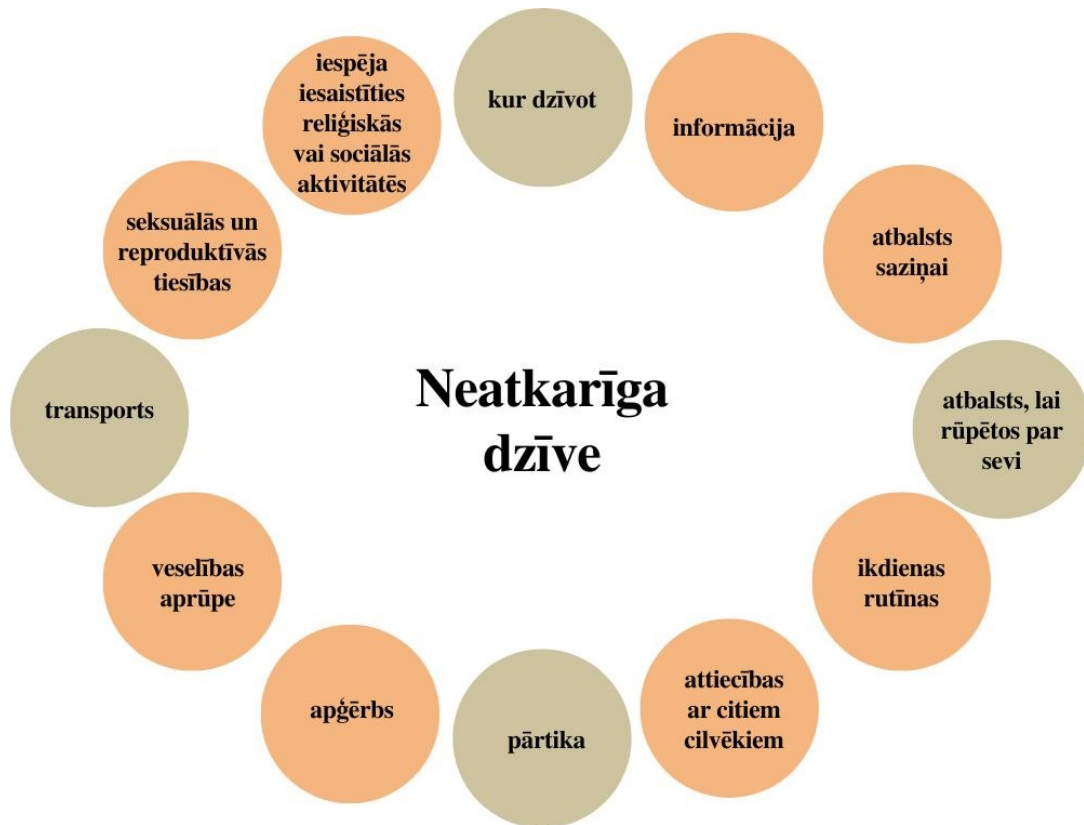

Tāpēc institucionalizācija nenozīmē tikai dzīvošanu konkrētā vidē; galvenokārt, runa ir par kontroles zaudēšanu noteiktas dzīvošanas kārtības uzlikšanas rezultātā.

Patstāvīgs dzīvesveids jeb neatkarīga dzīve

[5] Dzīvošana patstāvīgi ne vienmēr nozīmē dzīvot vienatnē vai izolēti. Neatkarīga dzīve būtu jāuzskata par izvēles un kontroles brīvību atbilstoši Konvencijas 3. panta a) punktā nostiprinātajai cieņas un individuālās autonomijas ievērošanai. Tas nozīmē izdarīt izvēli par to, ko persona vēlas, un saņemt atbalstu, lai īstenotu šīs izvēles darbībā.

[6] Patstāvīgs dzīvesveids jeb neatkarīga dzīve nozīmē, ka personai ir viss nepieciešamais, kas palīdz kontrolēt savu dzīvi un pieņemt lēmumus par savu dzīvi:

Būt iekļautam sabiedrībā

[7] Konvencijas 19. pantā nostiprinātās tiesības uz pastāvīgu dzīvesveidu un iekļaušanu sabiedrībā balstās uz trim galvenajiem jēdzieniem:

- izvēle;
- pieejami atbalsta pakalpojumi; un
- tāda pati sociālo pakalpojumu un objektu pieejamība un atbilstība, kāda ir citiem sabiedrības locekļiem.

Īpaši atzīmējams, ka Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs ir norādījis, ka arī tad, ja personai ar invaliditāti tiek izvēlēta dzīvesvieta, kura fiziski atrodas sabiedrībā, ir jāņem vērā dažādi citi faktori: gan mājokļa fiziskais lielums un struktūra, gan arī tiesību, iespējas izvēlēties un pašnoteikšanās respektēšana, pakalpojumu sniedzēju nodrošinātā kvalitāte un attieksme, reālā sociālās vides pieejamība un atbalsta un piekļuves atbilstība. To cik lielā mērā persona tiek iekļauta sabiedrībā, un kāda ir tās līdzdalības pakāpe, nosaka ne vien ar dzīvesvietu saistīti pakalpojumi, bet arī veids kādā tiek sniegti visi citi ar tiesībām dzīvot sabiedrībā saistīti pakalpojumi. Tāpat jau iepriekšējos ziņojumos Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs ir brīdinājis, ka nav atļauti nekādi pasākumi, kas varētu pārtraukt personas rehabilitāciju vai apdraudēt šīs personas veselību vai tiesībspēju.

[8] Būt iekļautam sabiedrībā nozīmē dzīvošanu un laika pavadīšanu kopā ar sev tuviem cilvēkiem – radniekiem, draugiem, domubiedriem. Iesaistīties sabiedriskajā dzīvē – piedalīties pašvaldības iedzīvotāju sanāksmēs, iesaistīties lēmumu pieņemšanā, tādējādi uzlabojot savu dzīves kvalitāti. Nenoliedzami, iekļauties sabiedrībā nozīmē arī iegūt profesiju, strādāt sev piemērotā darba vietā, attīstīt sev interesējošās prasmes un hobijus, iegūt jaunas zināšanas un talantus, piedalīties pasākumos, nodarboties ar sev tīkamu brīvā laika aktivitāti. Sev pieņemamā laikā apmeklēt bibliotēkas, izstādes, doties ekskursijās un izbraucienos.

[9] Konvencijas 19. pantā arī atkārtoti apstiprināta diskriminācijas aizlieguma un personu ar invaliditāti vienlīdzīgu tiesību uz pilnīgu iekļaušanu un līdzdalību sabiedrībā atzīšanu.

Konvencijas 5. panta Vienlīdzības un diskriminācijas aizliegums būtība

[10] Šajā ziņojuma nodaļā ir apkopoti sniegtie secinājumi, ieteikumi un rekomendācijas no: Komitejas publicētā vispārējā komentāra Vispārējais komentārs Nr. 6 (2018) par vienlīdzību un nediskrimināciju⁹ un Eiropas Padomes sniegtā skaidrojuma Intersectionality and Multiple Discrimination¹⁰. Turpmāk minētie vispārējie cilvēktiesību standarti ir arī tie, kuriem ir pievērsta uzmanība apmeklējot grupu mājas (dzīvokļus).

[11] Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums ir principi un tiesības. Konvencijas 3. pantā¹¹ tie minēti kā principi, bet 5. pantā — tiesības. Tie ir arī skaidrojošs instruments visiem pārējiem Konvencijā nostiprinātajiem principiem un tiesībām.

Konvencijas pamatā ir iekļaujoša vienlīdzība.

[12] No Konvencijas izrietošais pienākums aizliegt visu diskrimināciju attiecas uz visa veida diskrimināciju, kas var izpausties kā:

- 1) tieša diskriminācija – kad līdzīgās situācijās, balstoties uz kādu no aizliegtajiem kritērijiem, pret personām ar invaliditāti izturas mazāk labvēlīgi nekā pret citām personām;
- 2) netieša diskriminācija – kad šķietami neitrāla prakse vai tiesību akti, tomēr rada negatīvu ietekmi uz personu ar invaliditāti.

[13] Klasiskā izpratnē diskriminācijas pamatā var būt viena pazīme, piemēram, invaliditāte. Diskriminācijas pazīmes saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otro teikumu ir¹²:

⁹ Pieejams: [https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.6%20\(2018\).doc](https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/General%20comment%20No.6%20(2018).doc)

¹⁰ Pieejams angļu valodā: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/intersectionality-and-multiple-discrimination>

¹¹ Konvencijas 3. pants *Vispārējie principi*

¹² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. 91.pants., 116.lpp.

invaliditāte	dzimums	partijas piederība
rase un ādas krāsa	vecums	sociālais stāvoklis un sociālā izcelsme
tautība, etniskā izcelsme	ģenētiskās īpašības, seksuālā orientācija	dienesta stāvoklis, manta
valoda	reliģiskā pārliecība, politiskā un cita pārliecība	pilsoniskā un valstiskā piederība
dzimšana un izcelsme	pasaules uzskats	citi līdzīgi apstākļi

Tomēr ir situācijas, kad personai piemīt divas vai vairāk diskriminācijas pazīmes, piemēram, invaliditāte un vecums vai invaliditāte, dzimums, vecums. Šādos gadījumos var pastāvēt multiplās vai krusteniskās (intersekcionālās) diskriminācijas risks. Multiplās diskriminācijas pārkāpums rodas, ja persona vienā gadījumā tiek diskriminēta vienas diskriminācijas pazīmes dēļ, citā gadījumā citas.

Krusteniskā diskriminācija izpaužas, ja divas vai vairākas diskriminācijas pazīmes darbojas vienlaicīgi un mijiedarbojas nedalāmā veidā, radot atšķirīgas un specifiskas diskriminācijas formas.

Aizsardzība pret diskrimināciju jebkādas pazīmes dēļ nozīmē to, ka ir jāņem vērā visas iespējamās diskriminācijas pazīmes un to mijiedarbība.

[14] Ar termina diskriminācija invaliditātes dēļ saprot – jebkāda veida nošķiršanu, izslēgšanu vai ierobežošanu invaliditātes dēļ, kuras mērķis ir traucēt vai pilnībā nepieļaut visu politisko, ekonomisko, sociālo, kultūras, pilsonisko vai citu cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu, izmantošanu vai īstenošanu vienlīdzīgi ar citiem, vai kurai ir tādas sekas. Tā ietver visas diskriminācijas formas, tostarp saprātīga pielāgojuma atteikumu¹³.

[15] Būtiski, ka šajā Konvencijā (atšķirībā no citos starptautiskajos dokumentos, kuros ir iekļauta šaurāka termina diskriminācija invaliditātes dēļ definīcija) sniegtā definīcija ietver arī:

1. saprātīga pielāgojuma atteikumu kā diskriminācijas veidu invaliditātes dēļ;

¹³ Konvencijas 2. pants.

2. frāzi vienlīdzīgi ar citiem, kas attiecas ne tikai uz diskriminācijas invaliditātes dēļ definīciju, bet arī uz visu Konvenciju kopumā. No vienas puses, tas nozīmē, ka personām ar invaliditāti netiks piešķirtas vairāk vai mazāk tiesību vai priekšrocību nekā sabiedrībai kopumā. No otras puses, tajā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jāveic konkrēti pasākumi, lai panāktu de facto vienlīdzību personām ar invaliditāti, lai nodrošinātu, ka tās faktiski var izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.

[16] Lasot Konvencijas 5. pantu saistībā ar Konvencijas 1. pantu¹⁴, 3. pantu un 4. pantu¹⁵, ir skaidrs, ka, lai personām ar invaliditāti veicinātu tiesību aktos garantēto tiesību vienlīdzīgu izmantošanu, dalībvalstīm ir jāveic pozitīvas darbības. Pieejamība, saprātīgi pielāgojumi un individuālie atbalsti bieži vien ir nepieciešami.

Jānorāda, ka pieejamība un saprātīgi pielāgojumi ir divi atšķirīgi jēdzieni:

1. Pieejamības pienākumi attiecas uz grupām, un tie jāīsteno pakāpeniski, bet bez nosacījumiem (t.i., neatkāpjoties no to īstenošanas).
2. Saprātīgas pielāgošanas pienākumi ir individualizēti.

Ņemot vērā to, ka pakāpeniska pieejamības nodrošināšana, piemēram, būvētajā vidē var prasīt laiku, ir jāizmanto saprātīgi pielāgojumi, lai nodrošinātu piekļuvi personai nekavējoties, jo saprātīgi pielāgojumi ir tūlītējs pienākums.

[17] Pienākums nodrošināt saprātīgus pielāgojumus ir ex nunc pienākums, kas nozīmē, ka tas ir izpildāms no brīža, kad personai ar invaliditāti tā ir vajadzīga konkrētā situācijā, lai konkrētā kontekstā vienlīdzīgi izmantotu savas tiesības. Saprātīgus pielāgojumus var izmantot kā līdzekli, lai nodrošinātu pieejamību personai ar invaliditāti konkrētā situācijā. Saprātīgu pielāgojumu mērķis ir panākt individuālu taisnīgumu tādā nozīmē, ka tiek nodrošināta diskriminācijas aizliegums vai vienlīdzība, ņemot vērā personas cieņu, autonomiju un izvēli.

[18] Pieejamība ir priekšnoteikums un līdzeklis, lai panāktu de facto vienlīdzību visām personām ar invaliditāti. Tomēr pieejamība būtu jāskata ne tikai saistībā ar vienlīdzību un diskriminācijas aizliegumu, bet arī kā ieguldījumu veidu.

[19] Personas ar invaliditāti saskaras ar tehniskiem un vides šķēršļiem — vairumā gadījumu — cilvēku radītiem vides šķēršļiem, piemēram, kā pakāpieni pie ēku ieejām, liftu trūkums daudzstāvu ēkās, paaugstināti durvju sliekšņi.

¹⁴ Konvencijas 1. pants *Mērķis*

¹⁵ Konvencijas 4. pants *Vispārējās saistības*

[20] Komiteja ir atgādinājusi, ka dalībvalstīm ir jāveic visi attiecīgie pasākumi, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi piedalīties visos ikdienas dzīves aspektos iestādē, tostarp vienlīdzīgi ar citiem nodrošināt viņu piekļuvi dažādām jomām un pakalpojumiem, piemēram, vannas istabām, pagalmiem, bibliotēkām, mācību zonām, darbnīcām un medicīnas, psiholoģiskajiem, sociālajiem un juridiskajiem pakalpojumiem. Komiteja ir uzsvērusi, ka pieejamības un saprātīgu pielāgojumu trūkums personām ar invaliditāti rada neatbilstošus apstākļus, kas nav saderīgi ar Konvencijas 17. pantu¹⁶ un var būt 15. panta¹⁷ 2. punkta pārkāpums.

[21] Saskaņā ar Konvenciju līgumslēdzēj valstīm nav atļauts izmantot taupības pasākumus kā attaisnojumu, lai izvairītos no pakāpeniskas pieejamības nodrošināšanas personām ar invaliditāti. Pienākums īstenot pieejamību ir beznosacījuma, t. i., subjekts, kam ir pienākums nodrošināt pieejamību, nedrīkst attaisnot bezdarbību, atsaucoties uz slogu, kas saistīts ar piekļuves nodrošināšanu personām ar invaliditāti.

Aizkraukles novada Sproģu grupu dzīvokļi

[22] 2023. gada 3. janvārī Tiesībsarga biroja Prevencijas daļas vadītāja L. Namniece - Bērziņa, Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas juridiskā padomniece I. Zonenberga un Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību nodaļas juridiskā padomniece G. Gailīte kopā ar pieaicināto Invalīdu un viņu draugu apvienība Apeirons vides pieejamības ekspertu J. Briedi apmeklēja Aizkraukles novada Sproģu grupu dzīvokļus (turpmāk – Grupu dzīvokļi).

¹⁶ Konvencijas 17. pants *Personas integritātes aizsardzība*

¹⁷ Konvencijas 15. pants *Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem*

[23] Vizītes mērķis bija iepazīties ar sniegto Pakalpojumu un tā atbilstību vispārējiem cilvēktiesību standartiem.

Vizītes diena un laiks netika iepriekš saskaņots ar Grupu dzīvokļu vadītāju. Tomēr jānorāda, ka ņemot vērā Pakalpojuma būtību, 2022. gada 21. jūlijā un 3. augustā visiem Pakalpojuma sniedzējiem, tika nosūtīta informatīva vēstule, kurā sniegta informācija, ka Tiesībsarga biroja pārstāvji sākot ar 2022. gada 1. augustu plāno izvēles kārtā apmeklēt vairākas Latvijā esošās grupu mājas (dzīvokļus).¹⁸

1. Vispārīga informācija par pakalpojuma sniedzēju

Adrese:	Sproģu skola, Sproģi, Zalves pag., Aizkraukles nov., LV-5112
Mājaslapa:	https://www.aizkraukle.lv/lv/sprogu-grupu-dzivoklis
Sociālie tīkli	https://www.facebook.com/profile.php?id=100087074631862
Iestādes juridiskais statuss:	Pašvaldības iestādes struktūrvienība
Pakalpojuma vadītāja:	I. Balčune, vadītāja
Pakalpojuma reģistrēšanas datums:	30.06.2021. Pirmais iemītņieks uzņemts 2022. gada 18. oktobrī
Sniedzamais pakalpojums:	grupu māja (dzīvoklis) plānotais iemītņieku skaits:7 Vizītes dienā Pakalpojumu saņēma 7 personas.
Personu grupa:	personas ar garīga rakstura traucējumiem
Personas (pēc vecuma un dzimuma)	pilngadīgas personas (abu dzimumu)

1.1. Darbinieku skaits

Grupu dzīvoklī kopā strādā 7 darbinieki, no tiem 3 apsargi.

Amats	1 vadītājs	1 sociālais darbinieks	2 aprūpētāji
Darba laiks	Pieejams darba dienās (nepieciešamības gadījumā arī brīvdienās un svētku dienās)	Pieejams darba dienās	1 aprūpētāja strādā darba dienās, 1 aprūpētāja strādā brīvdienās un svētku dienās

¹⁸ Elektroniskā vēstule ar Nr.1-5/182 tika kopumā nosūtīta 41 grupu mājām (dzīvokļiem), ņemot vērā Labklājības ministrijas sniegto informāciju par šī pakalpojuma sniedzējiem un to aktuālo kontaktinformāciju.

2. Sociālais atbalsts iemītniekiem

2.1. Iemītniekam pieejamais atbalsts sociālo problēmu risināšanā

Personām ar funkcionāliem traucējumiem¹⁹ grupu mājās (dzīvokļos) pakalpojumu sniedzējs nodrošina iemītniekiem atbalstu sociālo problēmu risināšanā (definējot atbalsta veidus).

[24] Sarunas laikā ar Grupu dzīvokļu vadītāju tika noskaidrots, ka Pakalpojumu saņem personas, kuras līdz tam saņēma ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumu. Iemītnieku izvērtēšana ir veikta DI procesa ietvaros. Iemītniekiem ir piešķirts arī dienas aprūpes centra pakalpojums, taču tā sniegšana faktiski vēl nav uzsākta. Dienas aprūpes centrā ir plānots organizēt nodarbības, piemēram, vingrošana, keramika, gleznošana.

No individuālajiem atbalsta plāniem izriet, ka iemītniekiem ir nepieciešami arī citi pakalpojumi, piemēram, specializētās darbnīcas pakalpojums, individuālas psihologa vai citu speciālistu konsultācijas.

Iemītniekiem Pakalpojums ir piešķirts bez atbalsta pašaprūpē. Ikdienas darbus, piemēram, gatavot ēst, uzkopt dzīvojamo telpu, iemītnieki veic patstāvīgi ar darbinieku atbalstu. Tā kā iepriekš institūcijā iemītniekiem bija vienveidīgs ēdiens – rīsi, dažādas putras, iemītnieki vairs nevēlas uzturā lietot šos produktus. Darbinieki ar iemītniekiem pārrunā ēdienkarti, lai tiktu izmantoti arī tie pārtikas produkti, kas ir iekļauti pārtikas pakās, un ēdiens vienlaikus būtu daudzveidīgs un garšīgs. Daži iemītnieki ir iegādājušies personīgo ledusskapi, kas atrodas viņa dzīvojamajā telpā.

[25] Pakalpojuma vadītāja norādīja uz iemītnieku nepietiekamajām finanšu prasmēm, proti, iemītnieki neprot rīkoties ar saviem finanšu līdzekļiem, kas pēc pārejas no institucionālās aprūpes ir palielinājušies. Turklāt, pārejot no institucionālās aprūpes uz grupu dzīvokli, pirmajā mēnesī iemītnieki ir bez iztikas līdzekļiem. Proti, nav nodrošināta nepārtrauktība pensiju izmaksā.

[26] Atzinīgi ir vērtējams tas, ka ir plānots iemītniekus iesaistīt nodarbinātībā, tai skaitā iesaistīties Nodarbinātības valsts aģentūras nodrošinātajos pasākumos, piemēram, subsidētās darba vietas. Vietējie uzņēmēji darbu varētu nodrošināt trim iemītniekiem. Viena iemītniece aktīvi nodarbojas ar rokdarbiem – ada zeķes.

[27] Vadītāja norādīja, ka nav sava transporta, līdz ar to, lai iemītnieki varētu apmeklēt valsts vai pašvaldības iestādes, veselības aprūpes iestādes, vai tirdzniecības vietas, vadītāja izmanto savu personisko transportlīdzekli. Vizītes laikā netika iegūta informācija, vai vadītājam tiek kompensēti izdevumi par personiskā transporta izmantošanu (piemēram, izdevumi par degvielas iegādi).

Rekomendācijas:

1. Lai iemītniekiem nodrošinātu jēgpilnu un produktīvu laika pavadīšanu, veicinātu iesaisti nodarbinātības pasākumos, aicinu pēc iespējas ātrāk uzsākt dienas aprūpes centra pakalpojuma sniegšanu, kā arī motivēt iemītniekus iesaistīties darba tirgū. Ja iemītnieki darba dienas laikā nesaņem dienas centra pakalpojumu vai nav nodarbināti, aicinu iemītniekiem nodrošināt nodarbības atbilstoši katra iemītnieka vajadzībām.

¹⁹ Funkcionālais traucējums ir slimības, traumas vai iedzimta defekta izraisīts fiziska vai garīga rakstura traucējums, kas ierobežo personas spējas strādāt, aprūpēt sevi un aprūtināt personas iekļaušanos sabiedrībā. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 4. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

2. Iemītnieku nodarbinātības veicināšanai iesaku izmantot Nodarbinātības valsts aģentūras organizētos aktīvās nodarbinātības pasākumus, piemēram, subsidētās darba vietas ar kvalificētu darba vadītāju, kas palīdz apgūt darbam nepieciešamās prasmes, atbalsta personas pakalpojumu u.c.²⁰ Tāpat aicinu pievērst uzmanību tam, lai iemītņiem, iesaistoties darba tirgū, darba tiesiskās attiecības tiktu noformētas atbilstoši likuma prasībām, t.i., noslēdzot rakstveida darba līgumu.

3. Lai nodrošinātu pensijas izmaksas nepārtrauktību, iemītņiem pārejot no institucionālās aprūpes uz grupu mājas pakalpojumu, iesakām pensiju izmaksas jautājumus pārrunāt ar ilgstošas sociālās aprūpes institūciju un Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru, kas nodrošina pensiju izmaksu²¹. Iesniegumus pensijas izmaksas adreses maiņai Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrā ieteicams iesniegt savlaicīgi, apmēram vienu mēnesi pirms dzīvesvietas maiņas.

4. Aicinu pašvaldību izvērtēt iespēju Pakalpojuma sniedzēju nodrošināt ar savu autotransportu.

2.2. Sociālo pakalpojumu un individuālo sociālās rehabilitācijas plānu nodrošinājums atbilstoši iemītņieka vajadzībām

Individuālo sociālo rehabilitācijas vai sociālo aprūpes plānu (turpmāk – rehabilitācijas plāns) atbilstība 2017. gada 13. jūnija Ministru kabineta noteikumu Nr. 338 Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem (turpmāk – MK noteikumi Nr. 338) 5. punkta prasībām:

1. sākotnējā iemītņieka sociālās situācijas novērtēšana;
2. sociālo problēmu definējums;
3. sociālās rehabilitācijas mērķi;
4. sociālās rehabilitācijas uzdevumi un veicamie pasākumi;
5. termiņš;
6. vienošanās ar iemītņiem par veicamajiem pasākumiem sociālās problēmas risināšanai vai mazināšanai;
7. novērtējums par iemītņieka sociālās situācijas izmaiņām un sasniegtiem rezultātiem.

[28] Turpmāk tiks analizēta vizītes laikā iegūtā informācija atbilstoši MK noteikumu Nr. 338 5. punkta prasībām.

1. Sociālās situācijas sākotnējā novērtēšana tiek veikta atbilstoši iemītņieka pašaprūpes, neatkarības un patstāvīgās dzīves prasmju novērtēšanas kritērijiem.

Aplūkojot klienta lietas, secināms, ka iemītņieku novērtēšana ir veikta ilgstošas sociālās aprūpes institūcijā pirms Pakalpojuma piešķiršanas. Iemītņieku novērtēšanai ir izmatoti pieejamie novērtēšanas instrumenti, taču atsevišķas lietās ievietotās novērtēšanas kartes (protokoli) faktiski nav salasāmas, teksts tajās ir atainots ļoti maziem burtiem.

²⁰ Informācija par Nodarbinātības valsts aģentūras sniegtajiem pakalpojumiem pieejama <https://www.nva.gov.lv/lv/atbalsta-pakalpojumi>.

²¹ Sk. likuma "[Par valsts pensijām](#)" 32.panta 10.daļu.

2. Klientu lietās nav atrodami iemītnieku individuālās rehabilitācijas plāni. Vizītes laikā tika noskaidrots, ka individuālie rehabilitācijas plāni vēl nav izstrādāti, jo iemītnieki pakalpojumu ir sākuši saņemt nesen, līdz ar to darbinieki vēl nevar novērtēt iemītnieku prasmes un izstrādāt individuālās rehabilitācijas plānus.

Rekomendācijas:

1. Aicinu pēc iespējas ātrāk katram iemītniekam izstrādāt rehabilitācijas plānu atbilstoši viņa individuālajām vajadzībām, izvirzot īstermiņā un ilgtermiņā sasniedzamos mērķus. Rekomendēju individuālos rehabilitācijas plānus izstrādāt viena mēneša laikā no dienas, kad iemītnieks uzsāk Pakalpojuma saņemšanu, tādējādi nodrošinot kvalitatīvu pakalpojumu atbilstoši katra iemītnieka individuālajām vajadzībām.

2. Lai nodrošinātu sociālo pakalpojumu un sociālo resursu sistēmas atbilstību iemītnieku vajadzībām, ir svarīgi nodrošināt starpprofesionālu un starpinstitucionālu sadarbību. Tādējādi ieteicams veidot starpprofesionālas un starpinstitucionālās komandas, piemēram, piesaistot sociālo rehabilitētāju, psihologu, atkarību speciālistu vai psihiatru (ja nepieciešams), lai izvērtētu iemītnieka sociālo situāciju un lemtu par viņa individuālajām vajadzībām atbilstošiem atbalsta un sociālajiem pakalpojumiem²².

2.3. Pašvaldības sociālā dienesta sniegtais atbalsts

[29] Pozitīvi ir vērtējams tas, ka iemītnieki ir informēti par tiesībām vērsties pašvaldības sociālajā dienestā, lai saņemtu nepieciešamo sociālo palīdzību vai sociālos pakalpojumus. Iemītniekiem ir piešķirts trūcīgas mājāsaimniecības statuss, un viņi saņem Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām sniegto atbalstu – pārtikas preču komplektu.

[30] Vizītes laikā tika iegūta informācija par to, ka ar katru iemītnieku ir noslēgts Pakalpojuma līgums. Aplūkojot atsevišķus noslēgtos līgumus, var secināt, ka tie ir sastādīti juridiskā valodā, kas ne vienmēr bez atbilstošas palīdzības var būt skaidri saprotams un uztverams personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Rekomendācijas:

1. Aicinu turpināt atbalstīt iemītniekus, gan piešķirot sociālos pakalpojumus, gan sociālo palīdzību. Aicinu veicināt iemītnieku prasmes vērsties patstāvīgi sociālajā dienestā un izmantot novadā pieejamos resursus.

2. Lai veicinātu iemītnieku izpratni par tiesībām un pienākumiem, ko paredz konkrētās jaunās līgumsaistības, aicinu apsvērt līguma būtisko nosacījumu uzskaitījumu atveidot papildu dokumentā, izmantojot vieglās valodas principus²³. Vieglajā valodā un/vai ar piktogrammu palīdzību var attēlot būtiskus grupu mājas noteikumus (piemēram, iekšējās kārtības noteikumus), svarīgus notikumus, dienas kārtību, kā arī, piemēram, kā lietojamas elektroierīces – veļas mašīna, virtuves iekārtas u.c.

²² Vairāk par starpprofesionālu un starpinstitucionālu sadarbību sk. [Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem](#), 5.7.nodaļa.

²³ Par vieglo valodu skatīt, piemēram, [vieglās valodas rokasgrāmatu](#). Tiem cilvēkiem, kuriem psihosociālie traucējumi būtiski ietekmē kognitīvās spējas un atmiņu, mazina koncentrēšanos un motivāciju, vieglā valoda var kļūt par nozīmīgu līdzekli, uzlabojot komunikāciju un mijiedarbību ar sabiedrību. Cilvēkiem ar psihosociāliem traucējumiem ir tiesības uz saprotamu informāciju, kas palīdzētu izdarīt apzinātu izvēli (...).

3. Medicīniskās palīdzības pieejamība, t.sk. ārstu un citu speciālistu pieejamība

[31] Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībai ir būtiska loma, lai palīdzētu iemītniekiem tikt galā ar problēmām, kas saistītas ar garīgās veselības traucējumiem. Vizītes laikā tika iegūta informācija, ka visi iemītnieki, pirms sabiedrībā balstīta pakalpojuma saņemšanas, ilgstoši atradušies institucionālā aprūpē, kas ir atstājis lielu ietekmi uz viņu spējām patstāvīgi pieņemt lēmumus arī par veselības aprūpi.

Iemītnieku jau sākotnējos un arī vēlāk pārskatītajos individuālajos atbalsta plānos kā viena no prioritātēm tikusi norādīta nepieciešamība saņemt pilnīgu vai daļēju atbalstu medikamentu lietošanā, kas saistīta ar garīgu saslimšanu. Tāpat jaunajā dzīvesvietā sadarbībā ar ģimenes ārstu atbalsts sniedzams arī citu veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanā, atbilstoši iemītnieku veselības stāvoklim un vajadzībām.

Pakalpojuma vadītāja informēja, ka visi Grupu dzīvokļu iemītnieki ir reģistrēti pie ģimenes ārsta. Sadarbība vērtējama kā laba. Par iemītnieku veselības stāvokļa jautājumiem attālināti pa telefonu galvenokārt komunicē darbinieki. Tiek nodrošināta iemītnieku pavadīšana pie veselības aprūpes speciālistiem, kā arī sniegts atbalsts veselības aprūpes pakalpojumu plānošanā (piemēram, zobārsta apmeklējums u.c.) Jānorāda, ka šāda prakse sākotnējā periodā pēc dzīves sabiedrībā uzsākšanas ir svarīga un atbalstāma, tomēr ilgtermiņā būtu jādomā, kā veicināt pašu iemītnieku saziņu un došanos pie veselības aprūpes speciālistiem patstāvīgi (ņemot vērā katra iemītnieka individuālo izpratni un spējas, kā arī reģionā pieejamo sabiedrisko transportu).

Visi iemītnieki apmeklē ārstu psihiatru un ikdienā lieto medikamentus. Pozitīvi vērtējams fakts, ka uzreiz pēc Pakalpojuma saņemšanas uzsākšanas šim jautājumam ir pievērsta īpaša uzmanība. Pateicoties darbinieku aktivitātei, ārsti pārskatījuši terapiju (piemēram, samazināts iepriekš institūcijā nozīmēto medikamentu daudzums), kā arī sadarbībā ar iemītniekiem konstatētas un novērstas neprecizitātes, kas saistītas kļūdainu līdzīgu saņemto medikamentu nokomplektēšanu, pārtraucot institucionālo pakalpojumu.

Attiecībā uz medikamentu lietošanas uzraudzību, tika iegūta informācija, ka Pakalpojuma darbinieki rūpīgi seko līdzī tam, lai iemītnieki lieto ārstu izrakstītos medikamentus atbilstoši ārsta sniegtajiem norādījumiem. Medikamenti atrodas pie aprūpētāja, kurš tās izsniedz iemītniekiem. Vizītes laikā aplūkotie dokumenti neatspoguļoja informāciju, ka par šādu kārtību iemītnieki būtu vienojušies, paužot tam savu piekrišanu, noformējot to rakstveidā (šāda prakse tika novērota citās grupu mājās vizītēs).

Sniedzot atbalstu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībā, atbalsta plāna sastādīšanā, ir būtiski iesaistīt iemītniekus, tostarp nodrošinot krīzes plāna izstrādi (jo īpaši tas ir būtiski gadījumos, kad ir identificēti kādi būtiski riska faktori (piemēram, atkarības u.c.) Vizītes laikā netika iegūta precīza informācija par krīzes plānu esamību, tādēļ šim jautājumam būtu jāpievērš uzmanību. Tāpat uzsverams, ka veselības aprūpes plāns ir regulāri pārskatāms.

Neskatoties uz to, ka Pakalpojums tiek sniegts tikai dažus mēnešus (pirmais iemītnieks Pakalpojumu uzsāka saņemt 18.10.2022.), pozitīvi novērtējams, ka darbinieki organizējuši lekciju par veselīgu uzturu, iemītnieki tiek iesaistīti fiziskās aktivitātēs un nākotnē plānots organizēt līdzīgus pasākumus, iesaistot arī vietējā pašvaldībā dzīvojošos, tādējādi pilnvērtīgi veicinot iekļaujošu sabiedrību. Šāda preventīvu sabiedrības veselības aprūpes pakalpojumu veicināšana ir uzskatāma par pozitīvu piemēru un būtu popularizējama arī citās pašvaldībās, kurās ir izveidoti sabiedrībā balstīti pakalpojumi.

Rekomendācijas:

1. Aicinu turpināt sadarbību ar veselības aprūpes speciālistiem, sniegt iemītniekiem atbalstu un uzraudzību medikamentu lietošanā. Atbalsta un uzraudzības kārtību noformēt rakstveidā, vienojoties ar iemītniekiem un izskaidrojot viņiem šādas vienošanās nepieciešamību.

2. Aicinu regulāri pārskatīt veselības aprūpes atbalsta plānus, iesaistot iemītniekus, kā arī iekļaujot tajā krīzes plānu.

4. Juridiskā palīdzība

[32] Vizītes laikā tika saņemta informācija, ka darbinieki iemītniekiem sniedz dažāda veida atbalstu - gan iesniegumu sagatavošanā pašvaldībai (jo atsevišķi iemītnieki nemāk lasīt un rakstīt), gan organizējot personu apliecinošu dokumentu saņemšanu, gan sniedzot atbalstu banku pakalpojumu saņemšanā, gan konsultācijas un padomus finanšu pratības jautājumos, palīdzot plānot iemītniekiem savu budžetu, organizējot veikala apmeklējumu u.c.

Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģijā 2021. – 2027. gadam²⁴ cilvēki ar dažādām invaliditātēm, tostarp cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem ir norādīti kā sociālās atstumtības riskam pakļauta grupa. Finanšu pratība jo īpaši aktuāla kļūst šīs mērķgrupas pārstāvjiem, uzsākot saņemt sabiedrībā balstītus pakalpojumus, jo atbildība par savu finanšu plānošanu būtiski pieaug. Ievērojot minēto pozitīvi vērtējama prakse, sniedzot ikdienā konkrētus atbalsta pasākumus, lai pilnveidotu prasmes un zināšanas, kas ļautu šiem cilvēkiem pieņemt izvērstus lēmumus par viņiem pieejamiem finanšu resursiem un pakalpojumiem, kā arī pasargātu viņus no ļaunprātīgas rīcības un izmantošanas.

Vizītes laikā tika iegūta informācija, ka vienam no iemītniekiem jau atrodoties institūcijā bija izveidojušās parādsaistības, kā arī cits iemītnieks pirms gada saņēmis mantojumu (domājamo daļu no īpašuma), savukārt diviem iemītniekiem ir ierobežota rīcībspēja ar tiesas nolēmumu un nodibināta aizgādība. No minētās informācijas secināms, ka atsevišķos gadījumos, iespējams, būtu nepieciešams piesaistīt juridiskās palīdzības sniedzējus, lai nodrošinātu iemītnieku tiesību un interešu efektīvu aizsardzību²⁵, proti, saņemt kvalificēta jurista pakalpojumus, tostarp strīdīgās situācijās, piemēram, kad nepieciešams analizēt saistību likumību un pamatotību vai risināt ar īpašumtiesībām saistītus jautājumus, kā arī jautājumus, kas saistīti ar rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanu.

Ievērojot iepriekš minēto, sniedzot atbalstu iemītniekiem, būtiski izvērtēt nepieciešamību iemītniekiem saņemt arī valsts nodrošināto juridisko palīdzību, sniedzot atbalstu iesnieguma sagatavošanā Juridiskās palīdzības administrācijā²⁶.

Rekomendācija:

1. Aicinu izmantot valstī pieejamos resursus, kas veidoti, lai kvalificētu juridisko palīdzību vienlīdzīgi ar citiem saņem arī Grupu dzīvokļu iemītnieki situācijās, kad šāda palīdzība ir objektīvi nepieciešama viņu tiesību un interešu efektīvai aizsardzībai.

²⁴ Skatīt [Finansu-pratibas-strategija.pdf \(financelatvia.eu\)](https://www.financelatvia.eu)

²⁵ <https://www.jpa.gov.lv/lv/kam-ir-tiesibas-sanemt-juridisko-palidzibu>

²⁶ <https://www.jpa.gov.lv/lv/iesniedzamie-dokumenti>

5. Vides pieejamība

[33] Piekļuve ēkai un sabiedriskajam transportam ir apgrūtināta, tomēr, ja cilvēkam ir būtiski kustību traucējumiem, jārēķinās ar sabiedriskā transporta pakalpojuma saņemšanas kārtību, piemēram, pieejams autobuss jāpasūta 48 stundas iepriekš. Tā kā Grupu dzīvokļu ēkas tiešā tuvumā nav ikdienai nepieciešamu objektu, piemēram, aptiekas, dažāda tipa veikalu u.tml., cilvēkiem ar kustību traucējumiem sakārtot ikdienu būs sarežģīti.

Grupu dzīvokļi ir ar atbilstošu vides pieejamību patstāvīgai dzīvošanai.

Rekomendācija:

Aicinu iepazīties ar Ziņojuma pielikumu Nr. 1 Vides pieejamības audits, kurā ir sniegts vērtējums par jautājumiem, kas saistīti ar Grupu mājas vides pieejamību un universālo dizainu, un ieviest tajā sniegtos ieteikumus.

Apzinot, ka darbs ar personām ar garīga rakstura traucējumiem ikdienā nereti ir ļoti sarežģīts un laikietilpīgs, lai sasniegtu uzlabojumus ilgtermiņā gan konkrēta cilvēka dzīvē, mazinot sociālo atstumtību, gan lauztu stereotipus un mazinātu aizspriedumus pret šiem cilvēkiem sabiedrībā kopumā. Lai pilnveidotu Pakalpojumu un atvieglotu Grupu dzīvokļu darbinieku ikdienas darbu un uzdevumu izpildi, aicinu izvērtēt un ievērot sniegtās rekomendācijas. Lūgums mēneša laikā informēt par veiktajām vai plānotajām darbībām sniegto rekomendāciju īstenošanā (par plānotajām darbībām, norādot sniegto rekomendāciju īstenošanas termiņus).

Pateicos par Grupu dzīvokļu darbinieku sniegto informāciju vizītes laikā un sadarbību ar Tiesībsarga biroja darbiniekiem.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu